

Fra redaksjonen: Forestilt likhet i mangfoldige Norge

Høsten 2017 kom det opp en reklameplakat for *Mastercard*¹ utenfor Tromsø bibliotek, i en større by i Nord-Norge. På plakaten var det bilde av to små afrikanske barn som satt ved et trebord med store røde plast-kopper foran seg, i et rom med blåmalte vegger. Barna var avbildet alene (uten voksne) og begge barna hadde på seg klær med afrikansk-mønstrer tekstil. På det ene barnet falt klærne litt av den ene skuldra, som om plagget var litt for stort. Bildet lyste opp de to tilsynelatende forventningsfulle barna, mens området rundt var mørkere. På et sort felt som dekket halve plakaten kunne vi lese den tilhørende teksten med uthevede hvite bokstaver:

«Bruk ditt Mastercard for deres fremtid. Hver gang du handler matvarer med Mastercard frem til 31. desember donerer vi et skolemåltid gjennom World Food Programme. Feeding their future. Priceless.»

Reklameplakaten fikk kraftige reaksjoner lokalt (Giske, 2017a, Giske, 2017b, Johnsen, 2017, Bertheussen, 2017). Reaksjonene var spesielt koblet til hvordan afrikanske barn symbolsk ble likestilt med nød og elendighet, hvilke konsekvenser dette kunne få for selvforståelsen for tromsøbarn med afrikansk utseende, samt hvordan dette var spesielt problematisk fordi plakaten var plassert i det offentlige rom, utenfor biblioteket som er en viktig integreringsarena i byen (Bertheussen, 2017). I tillegg til å formidle en stereotyp fremstilling av det trengende og fattige barnet i sør, pre-

senterte reklameplakaten også en helt spesiell kobling mellom markedslogikk i globale nord og fattigdomsbekjempelse i globale sør. Satt på spissen: nordmannen, som uansett måtte gjennomføre handleturen, kunne her handle med god samvittighet – for det å handle til eget forbruk førte til en bedre situasjon for de trengende barna i Afrika.

Det som gjorde denne plakaten ytterligere interessant som objekt for analyse, var det at en annen plakat for *Mastercard* dukket opp i samme tidsrom, i en annen by. På en bussholdeplass litt utenfor Trondheim sentrum hang en plakat med følgende tekst: «Begynn med å gjøre dine kjøp på nettet. Få mer tid til å knytte sterke bånd». Avbildet var et utsnitt av en situasjon hvor en mor hjalp sitt lille barn med å knytte skolissene. Rommet de var i var opplyst og rent, begge hadde hele og tilsynelatende nyvaskede klær (som passet akkurat) og gifteringen satt synlig på mors finger (med lys hudfarge). Bildet gav inntrykk av både nærhet, gode familielasjoner og et ordnet hjem. Nordmannen, som uansett skulle gjennomføre handleturen, kunne her gjøre det på nettet, og slik spare tid som kunne brukes på noe mer verdifullt – på barna.

Det er i sammenstillingen av disse bildene at de store kontrastene kommer til syne, både i budskap og utforming. Og det er de mer subtile forestillingene i slike kontraster som er av interesse her – både det at diskurser rundt «oss» og «de andre» kan sies å fremdeles sirkulere i samfunnet, at noen spesifikke forestillinger om godhet og gavmildhet er koblet til den nor-

1 Link til nyhetssak om hendelsen, inkludert bilde av reklameplakaten, fra avisen Nordlys <https://www.nordlys.no/tromso/jul/reklame/sv-politikeren-mener-den-reklamen-er-problematisk-na-ber-hun-kommunen-om-en-vurdering/s/5-34-748099> (Hentet 28.01.2022)

ske nasjonale selvforståelsen, og ikke minst, at slike representasjoner kan understreke stereotypiske og homogene fremstillinger av barn- dom i forskjellig kontekster.

Mange har kritisert humanitære organisas- joner for å skape spesifikke narrativ om barn- dom i sør (Cheney og Sinervo, 2019), men slike narrativ er samtidig en del av nasjonale dug- nader (årlige TV-kampanjer for å hjelpe barn i verden) rammet inn som internasjonal soli- daritet i norske skoler og barnehager (Bakken og Børhaug, 2009). Få vil kritisere verdien i å fronte medmenneskelighet og solidaritet som viktige verdier for barns liv i Norge, og dette er ikke poenget her heller. Det problematiske er koblet til hvordan fremstillinger av mennesker, land og kontinenter blir stereotype, unyanserte og endimensjonale. Norske skolebarn lærer å synes synd på fattige barn i verden (og i Afrika spesielt) gjennom årlige innsamlingskampan- jer i norske skoler og Tv-kampanjer, men også gjennom lærebøker i skolen (Phuthi, 2021). De lærer også at de kan bidra til en forbedring av barns hverdag gjennom f.eks. aktiviteter som innsamlingsaksjoner og skoleløp (dette kan på noen måter ligne på handleturen man kan ta med god samvittighet i reklamen over).

Narrativ rundt fattige barn «i Afrika» kan sies å ha en spesiell symbolsk tyngde i norsk kontekst. Det var ikke helt uvanlig for barn på 80-tallet å få høre at de burde spise opp maten sin, for tenk på «*de stakkars barna i Afrika som ikke har nok mat*». Dette kunne norske barn selv se via TV-skjermene sine som viste bilder fra områder med hungersnød i Etiopia, samt gjennom konserter med kjente musikere i innsamlingsaksjonen *Live Aid*. *Live Aid* genererte et voldsomt publikum, stor interesse for fat- tigdomsbekjempelse og internasjonal solidari- tet, og førte til internasjonal oppmerksomhet rundt nødvendigheten av å hjelpe mennesker i nød. Det er ikke nødhjelpsarbeid eller solidari- tet som det settes spørsmålsteget ved her, men det som kan kalles en vedvarende opp- fattelse av «den gode giver» og «den trengende mottaker». For selv om norske barn kanskje

ikke lenger blir oppfordret til å spise maten sin fordi andre barn ikke får mat (som er en interessant innfallsvinkel – da takknemlighet for eget behag oppfordres gjennom andres ubehag), og selv om forestillinger om «Afrika» har endret seg over tid, viser plakaten nevnt innledningsvis at lignende narrativ fremdeles sees som relevante å trekke på i reklamesam- menheng i dagens Norge.

Det er en generelt større kritisk bevissthet rundt representasjon i samtidens Norge, både hva gjelder hudfarge, etnisitet, kjønn, seksu- alitet, og funksjonsevne i det norske medie- bildet, i tv-programmer for barn og unge, barnelitteratur, og i reklameplakater på nett og i butikker. Den siste tidens økte fokus på norsk- het i mangfoldige Norge, i en rekke debatter og kronikker (Ashraf, 2022, NRK, 2022), viser imidlertid at det er komplekse sammenhenger mellom kategorier som norskhet, hudfarge og følelse av tilhørighet. Det kan derfor være interessant å gå mer inn i forestillinger rundt norskhet og nasjonal selvforståelse, da dette kan gi innsikt i mer subtile sammenhenger som skaper vilkår for mellommenneskelige re- lasjoner og hvordan man forholder seg til for- skjellighet og annerledeshet i norsk kontekst.

Marianne Gullestad var en norsk antropo- log som viet mye av sitt arbeid til dette. Hun presiserer at for norsk kontekst og spesielt for innvandringsdebatten i Norge, handler dis- kusjonen om «de andre» like mye om «oss» (Gullestad, 2002a). Gjennom å fokusere på den norske majoriteten og kulturelle verdier som sirkulerer i det norske samfunnet, kan man få øye på vilkår som muliggjør prosesser av and- regjøring. Selv om det er viktig å forstå hvordan enkeltindivider opplever og erfarer det å bli sett på som annerledes, er de underliggende kontekstuelle forståelsesrammene vel så vik- tige for å forstå hvordan man forholder seg til mangfoldighet i et land som Norge. Med begre- pet *egalitær individualisme* viser hun hvordan likhet som verdi er et tungt veiende premiss for sosial samhandling i norsk kontekst: Likhet løf- tes frem i etablering av nærhet med andre og

følelsen av å være likeverdige, mens det som er ulikt tones ned, holdes utenfor den sosiale samhandlingen og skaper utenstand (Gullestad, 2002a). Denne forestilte likheten i den nordiske egalitære individualismen har imidlertid en «inegalitær undertone» (Gullestad, 2002a: 80), da slike krav til likhet skaper skillelinjer mellom «de like» og «de ulike». I følge Gullestad, er det en tett kobling mellom egalitære kulturelle tema, majoritetsnasjonalisme og rasisme eller fremmedgjøring (Gullestad, 2002b). Det har også blitt påpekt at nordiske land ikke har tatt inn over seg hvordan historiske prosesser som imperialisme og kolonialisme har spilt inn på den nasjonale selv-konstruksjonen (Jensen and Loftsdóttir, 2016). Kanskje fordi disse prosessene ikke er anerkjente deler av norsk eller skandinavisk nasjonalhistorie eller anses som relevante eller innvirkningsfulle i dannelsen av et nasjonalt selvbilde, kan det komplisere hvordan man forholder seg til de nordiske «andre».

Nordisk barndomsforskning er et forskningsfelt som kan være en viktig bidragsyter i forskning på mangfold, både i barndommer og representasjoner av barndommer. Vår interdisiplinære profil gir oss mange ben å stå på, både hva gjelder empiriske studier, analytiske innfallsvinkler, metodologisk og teoretisk utvikling, innenfor tema som tilhørighet og utenforskap i forskjellige institusjonelle kontekster og i hverdagslivet for øvrig. Vår nordiske profil gir oss videre en fin mulighet til å inngå i dialog og utveksling av erfaring med sosiale prosesser, sammenhenger og fenomener. Hva legger vi i for eksempel i konstruksjoner som norsk, dansk, svensk eller finsk barndom? Hvordan kan vi forholde oss til forestillingen om den «nordiske barndommen»? Er denne typen forestillinger også koblet til konstruksjoner av «oss» og «de andre»? Hva slags vilkår skaper slike sammenhenger for barns følelse av tilhørighet og fellesskap, i samfunn som verdsetter slike verdier? Er det slik at en forestilt likhet skaper kompliserte rammer for tilhørighet og identitetsforståelse for barn og unge i Norge, og kanskje også i Norden?

Dette nummeret av Barn inneholder følgende artikler:

Ingrid Söderlind presenterer i sin artikkel *Flickan i pojkläder – en märkvärdig historia om en flicka i det tidiga 1900-talets Stockholm* en historisk analyse om barndom og barns aktørskap i Sverige. Ved å benytte seg av historiske kilder fra institusjoner for barn, tar Söderlind utgangspunkt i livet til en jente, Sigrid, som levde i Stockholm på begynnelsen av 1900-tallet. Sigrid levde i fosterhjem og forskjellige institusjoner, og rømte ved flere anledninger. Det var imidlertid hennes utforskning av kjønnsidentitet, at hun klippte håret og utgav seg for å være gutt, og hvilke muligheter og reaksjoner dette gav, som står i fokus i artikkelen.

Johanna Annerbäck skriver i sin artikkel *Adoptivfamiljers motiv till att göra återresor – föräldrars och barns perspektiv* om ti adoptivfamilier i Sverige og deres perspektiver på det å utføre tilbakereiser til landene barna ble adopterte fra. Gjennom kvalitative intervjuer med adopterte barn og deres foreldre, undersøkes barn og foreldres motiver for tilbakereiser, samt hvilke muligheter, forventninger og bekymringer foreldre og barn har til slike reiser. Ved bruk av samtidige teorier om foreldreskap og barndom, samt fokus på barns perspektiver, utforskes barn og foreldres sammensatte og ambivalente syn på tilbakereiser, både hver for seg og sammen. I og med at barn og foreldre ikke nødvendigvis har samme emosjonelle behov og ønsker for reiser, presiseres behovet for å studere slike tilbakereiser i et familie-perspektiv, slik at ulike familiemedlemmers perspektiver innlemmes i analysen.

Artikkelen *Barns berättelser – kamratkulturer skapas kring förskolans fotodokumentation* av Catarina Wahlgren, Kristina Andersson, Erika Björklund og Helena Wahlström Henriksson, handler om pedagogisk dokumentasjon i førskolen med fokus på barns perspektiv. Selv om pedagogisk dokumentasjon søker å gjøre barn mer delaktige og gi mer innflytelse i virksomheten, påpekes det at det ofte er voksnes intensjoner som vektlegges. Studien tar

utgangspunkt i observasjoner, innsamling av fotografier (pedagogisk dokumentasjon) og semistrukturerte gruppesamtaler med 19 barn mellom 4 og 6 år, og diskuterer barnas delaktighet i- og perspektiver på pedagogisk dokumentasjon. Materialet viser to relasjonsskapende kameratdiskurser – den kollektive kameratdiskursen som fokuserer på barnegruppens samhörighet, og den individsentrerte kameratdiskursen, som orienterer seg mot individet og materielle ting. Barnas forhandlinger og samtaler rundt fotodokumentasjonen kobles til slike diskurser, med spesiell vekt på kjønnsstereotypier, samt hvordan dette henger sammen med førskolens offisielle fortelling.

I artikkelen *“Rita bara det du ser” – bildskapande i förskolans undervisning* av Kristina Melker, Elisabeth Mellgren og Ingrid Pramling Samuelsson, studeres bildskapende aktiviteter i førskolen som et eksempel på undervisning. Gjennom en nærstudie av en undervisningssituasjon hvor en gruppe barn og deres lærere snakker om bildeskaping, studeres det hvilken estetikk i form av kunstsyn barna sosialiseres inn i. Ved å bruke et sosiokulturelt perspektiv med vekt på kulturelle redskaper og mediering, utforskes det hvordan barn forholder seg til det de vet i forhold til det de kan se og ikke se, hvordan barn opplæres til avbildning, og hvilke didaktiske konsekvenser dette kan ha.

Redaksjonen ønsker å sende en spesiell hilsen og stor takk til Karin Zetterqvist Nelson, for hennes mangeårige arbeid som redaktør i *Barn*. Vi har nytt godt av ditt skarpe blikk og gode refleksjoner, og ønsker deg alt godt for fremtiden.

God lesning!

Ida Marie Lyså

Referanser

- Ashraf, A. F. 2022. Norsk nok for de svina [kronikk]. *OsloDebatten.no* [Online], Avisa Oslo. Tilgjengelig på : <https://www.oslodebatten.no/norsk-nok-for-de-svina/o/5-131-3048> [Hentet 03.03.2022].
- Bakken, Y. og Børhaug, K. 2009. Internasjonal solidaritet i barnehage og på barnetrinnet. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 93, 16-27.
- Bertheussen, L. 2017. SV-politikeren mener denne reklamen er problematisk. Nå ber hun kommunen om en vurdering. *Avisa Nordlys*, 08.12.2017.
- Cheney, K. og Sinervo, A. 2019. *Disadvantaged Childhoods and Humanitarian Intervention: Processes of Affective Commodification and Objectification*, Cham, Cham: Springer International Publishing AG.
- Giske, L. A. 2017a. Kritiserte Mastercards reklame – brukte selv lignende bilder under årets TV-aksjon. *iTromsø*, 13.12.2017.
- Giske, L. A. 2017b. Nasra startet reklamedebatten: – Kampanjen er totalt bomskudd. *iTromsø*, 08.12.2017.
- Gullestad, M. 2002a. *Det norske sett med nye øyne: kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Gullestad, M. 2002b. Invisible Fences: Egalitarianism, Nationalism and Racism. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 8, 45-63.
- Jensen, L. og Loftsdóttir, K. 2016. *Whiteness and Postcolonialism in the Nordic Region: Exceptionalism, Migrant Others and National Identities*, Abingdon, Oxon, Abingdon, Oxon: Taylor and Francis.
- Johnsen, L. 2017. Mener denne reklameplakaten ikke hører hjemme i bybildet. *iTromsø*, 08.12.2017.
- NRK 2022. Debatten 8. feb. *Nekter å vere norsk*. Tilgjengelig fra: <https://tv.nrk.no/serie/debatten/202202/NNFA51020822>

Phuthi, B. 2021. Lesebok bidrar til negative stereotypier om det afrikanske kontinentet. *Utdanningsnytt.no* [Online]. Tilgjengelig på : <https://www.utdanningsnytt.no/brita-phuthi-gyldendal-laereboker/lesebok-bidrar-til-negative-stereotypier-om-det-afrikanske-kontinentet/300428> [Hentet 18.02.2022].